

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.3721>

ArticleHistory:

Received

05/12/2025

Accept

08/01/2026

**Available
online**

09/01/2026

THE CONTRIBUTION OF NUHBETÜ'L ETFÂL TO ALPHABET AND LANGUAGE TEACHING NUHBETÜ'L ETFÂL'İN ALFABE VE DİL ÖĞRETİMİNE KATKISI

Hasan Özer Üzen¹
Mustafa Said Kıymaz²

Abstract

Alphabet and language teaching is a fundamental form of education that has persisted since the dawn of humanity. Although the methods of this education have evolved over time, basic alphabet teaching and primary reading books remain crucial as the first step in learning a language. The aim of this study is to examine Nuhbetü'l Etfâl, an alphabet textbook with a significant place in the history of Ottoman language teaching, in terms of alphabet instruction and language education. Written in 1858 by Doctor Rüştü Bey of Kayseri, Nuhbetü'l Etfâl is considered the first Turkish alphabet textbook to hold a major position in Ottoman language education history. The book introduces a systematic and modern approach to teaching the foundations of literacy. In terms of alphabet instruction, the letters in the book are presented in different script styles used in Ottoman Turkish, providing a comparative demonstration of the characters. Following the teaching of letters, lessons on word and sentence formation are included. Starting from simple words consisting of a single consonant and a single vowel and progressing toward more complex word structures is significant for language teaching. In this study, which examines the impact of alphabet instruction on language teaching, a qualitative method has been adopted. The research object/document of the study is the alphabet textbook Nuhbetü'l Etfâl, written by Doctor Rüştü Bey of Kayseri and translated by Memduh Okulu. The data collection tool is document analysis, and the content analysis technique was used for data evaluation. Upon examining the elements of the source book, information was obtained at the level of both text and visuals. This work contributes to understanding the historical foundations of alphabet teaching methods and evaluating modern language teaching approaches from a historical perspective. The research provides valuable insights into the literature of historical language education and sheds light on the developmental process of alphabet teaching.

Keywords: Nuhbetü'l Etfâl, alphabet book, Doktor Rüştü Bey of Kayseri.

Özet

Alfabe ve dil öğretimi, insanlığın varlığından itibaren süregelen temel bir eğitimidir. Bu alandaki eğitimlerin şekli değişmiş de olsa temel düzeyde alfabe öğretme ve ilkokuma kitapları, bir dili öğrenmenin ilk adımını oluşturmada önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı dönemi dil öğretimi tarihinde önemli

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, uzenhasan5120@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-2942-7342>

² Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı; mkiymaz@adiyaman.edu.tr 0000-0003-3821-5499

bir yere sahip olan Nuhbetü'l Etfâl adlı alfabe öğretim kitabını, alfabe öğretimi ve dil eğitimi açısından incelemektir. Kayserili Doktor Rüştü Bey tarafından 1858'de yazılan Nuhbetü'l Etfâl kitabı, Osmanlı dil eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olan ilk Türkçe alfabe ders kitabı olarak kabul edilmektedir. Kitap, okuma yazma temellerinin öğretilmesine sistematik ve modern bir yaklaşım getirmektedir. Alfabe öğretimi açısından, kitapta yer alan harfler Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan farklı yazı türleriyle verilerek, harflerin karşılaştırmalı olarak gösterilmesi sağlanmıştır. Harflerin öğretiminden sonra, kelime ve cümle oluşturma derslerine yer verilmiştir. Tek sessiz, tek ünlüden oluşan basit kelimelerden başlanarak, giderek daha karmaşık yapıdaki kelimelerin öğretimine geçilmesi dil öğretimi açısından önemlidir. Alfabe öğretiminin, dil öğretimine etkisinin incelendiği bu çalışmada, nitel yöntem benimsenmiştir. Çalışmanın araştırma nesnesi/dokümanı, Memduh Okulu tarafından çevrilen, Kayserili Doktor Rüştü Bey tarafından kaleme alınan Nuhbetü'l Etfâl adlı alfabe öğretim kitabıdır. Veri toplama aracı, doküman analizi olup verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada kaynak kitaptaki unsurları incelendiğinde metin ve görseller düzeyinde bilgilere ulaşılmıştır. Bu eser, alfabe öğretimi yöntemlerinin tarihsel temellerini anlamaya ve çağdaş dil öğretimi yaklaşımlarını tarihsel bir perspektifle değerlendirmeye katkı sağlamaktadır. Araştırmanın, tarihsel dil eğitimi alan yazınına değerli bilgiler kazandırması ve alfabe öğretiminin gelişim sürecine ışık tutması umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nuhbetü'l Etfâl, alfabe kitabı, Kayserili Doktor Rüştü Bey.

GİRİŞ

Dil öğrenimi, insanlığın varlığından itibaren en temel becerilerinden biridir. Dilin öğrenildiği andan itibaren kültür öğrenilmeye ve insanlarla iletişim de gerçekleşmeye başlar. Dil öğrenmenin ilk adımı ise alfabeyi yani o dildeki sesleri öğrenmektir. Türk Dil Kurumuna göre alfabe, “Bir dilin seslerini gösteren, belirli bir sıraya göre dizilmiş belli sayıda harfin bütünü; abece, yazı” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2025) olarak ifade edilmektedir. Alfabe seslerin yazıya veya sembole dönmüş halini ifade eder. Alfabeler, kullanılan seslere göre form alır ve yazıyla karşılık, simge bulur. Buna da harf denir (Koç ve Kurt, 2023). Güneş (2020), alfabe öğretiminin yalnızca harflerin öğretilmesinden ibaret olmadığını, çocukların bilişsel, motor ve dilsel gelişim süreçlerini de doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır. Benzer biçimde, Demir ve Şahin (2021), erken yaşta alfabe öğretiminin çocukların okuma motivasyonunu ve metinle kurduğu anlam ilişkisini güçlendirdiğini belirtmektedir.

Alfabe öğretimi ile harflerin seslerini ve yazılışları öğrenilerek, okuma ve yazma becerileri geliştirilir. Alfabe öğrenimiyle harflerden kelimelere kelimelerden cümlelere ve cümlelerden paragraflara uzanan bir düzlemde hedef dilin öğretimi gerçekleşmektedir. Alfabe öğretimi, çocukların dil becerilerini geliştirmek ve okuma yazma becerilerini kazanmalarına yardımcı olmak için önemli bir adımdır. Bu konuda birçok farklı yöntem ve yaklaşım mevcuttur. Her çocuğun öğrenme şekli farklı olduğu için en etkili yöntemin çocuğa göre değişebileceği iddia edilebilir. Alfabe öğretimi, çocukların dil becerilerini geliştirmek ve okuma yazma becerilerini kazanmalarına yardımcı olmak için kritik önem taşıyan bir süreçtir. Bu süreçte, çocuklara harflerin seslerini ve şekillerini öğretmenin yanı sıra, kelimeleri ve cümleleri oluşturma becerilerini de kazandırmak hedeflenir.

Eski Türk devletlerinde de dil öğretiminin temelini alfabe öğretimi oluşturmaktaydı. Türkler arasında değişik alfabeler kullanılmıştır (Kıymaz, 2013). Tarih boyunca sadece alfabe değişiklikleri değil, dil eğitiminde de çeşitli değişiklikler ve dönüşümler yaşanmıştır. Hun imparatorluğunda alfabe ve dil öğretimi şamanlar tarafından yapılmaktadır. Göktürklerde bütün halk, günlük hayatta dil olarak Türkçeyi alfabe olarak da Türk alfabesini kullanıyordu (Biçer, 2022, s. 18).

Türk dilinin kudretli bir dil olarak ortaya çıkışının ilk belgesi Göktürk Kitabeleri'dir. Bu kitabelerin dili gibi alfabesi de özgündür. Bu alfabe 38 harften oluşmaktadır. Kullanılan harfler ve dilin öğretiminin yapılması, bu alfabeyle çeşitli eserler yazılması dil öğretiminin aktif de olarak yapıldığını göstermektedir. Ercilasun (2018), Göktürk Kitabeleri'nin yalnızca bir yazı örneği olmadığını, aynı zamanda Türklerin dil bilincine sahip olduklarını gösteren bir kültürel miras olduğunu ifade etmektedir.

Uygurlar döneminde de dil öğretimi dinî değişiklikler nedeniyle de olsa aktif bir şekilde kendini göstermektedir. Uygurların kendilerine özgü 23 harften oluşan bir alfabe kullanmaları kullanılan alfabeyle kaleme alınmış eserler ve yazıtların olması dinî mabetlerin içerisinde dini derslerin yanında dil derslerinin de verilmesi Türklerde dil ve alfabe öğretimine verilen önemi göstermektedir. Göktürkçeden sonra uzun bir süre Uygurca kullanan Türkler, uzun sürecek bir dönem için Arap Alfabesi'ni kullanmışlardır (Göçer, 2015, s. 1).

Karahanlıların İslamiyet'i kabulünden sonra Arap harflerinin kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte ilk kez medrese adı verilen örgün eğitimin yapıldığı sistemli kurumlar ortaya çıkmıştır. O dönemde açılan medreselerde alfabe ve dil öğretimi yaygın bir şekilde yapılmıştır. Bu dönemde yazılan eserlerde dile ve dil öğretimine ilişkin bilgilerin bulunması Karahanlılar Dönemi'nde de okuma ve yazmayla ilgili çalışmaların olduğunu göstermektedir (Biçer, 2022, ss. 61, 62). Bu dönemde Yusuf Has Hacıp'in Kutadgu Bilig'i, Edip Ahmet Yükneci'nin Atabetü'l Hakayık adlı eseri ve en önemlisi Türkçenin yabancılara öğretimi için yazılmış ilk eser olan Kaşgarlı Mahmut'un kaleme aldığı Dîvânu Lugâti't-Türk adlı kitap bu dönemde alfabe ve dil öğretiminin yerini kanıtlar niteliktedir.

Osmanlı döneminde temel okuma yazma eğitimi genellikle Sıbyan Mektepleri denilen ilkokul seviyesindeki okullarda yürütülüyordu. Bu okullarda öğretim büyük ölçüde dinî metinlerin ezberletilmesine dayanıyordu; öğrencilere Kur'an'ı ve bazı din kitaplarını okuyabilmeleri için genellikle ezberden okuma öğretiliyor, yazı ise yalnızca hocanın uygun gördüğü birkaç öğrenciye gösteriliyordu (Engin ve Uygun, 2011).

Osmanlı Dönemi'nde dile ve dil öğretimine büyük önem verilmiştir. Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa'nın yazdığı Türkçenin dil bilgisi kurallarını öğreten Kavaid-i Osmaniye ilk ders kitabı olarak okullarda okutulmuştur (Karakuş, 2006, s. 32). Bu dönemde dil öğretimi alanında yapılan çalışmaların, yalnızca okuma ve yazma becerilerini kazandırmaya değil, öğretimde yeni yöntem arayışlarına da dayandığı görülmektedir. Nitekim 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde Türkçenin öğretilmesinde "usûl-i cedîd"ın takip edilmesinin istenmesi, Osmanlı eğitim anlayışında dil öğretimine verilen önemi açıkça ortaya koymaktadır (Kıymaz, 2015, s. 5). Türkçe okuma ve yazmanın yer aldığı öğretmen kılavuz kitabı Rehnüma-yı Muallimin Selim Sabit Efendi tarafından yazılmış önemli eserdir (Koç 2010). Süleyman Hüsnü Paşa'nın askerî okullar için hazırlamış olduğu İlm-i Sarf-ı Türki eseri Türkçe öğretimi konusunda önemli bir kaynaktır. Banarlı'ya (1983, s. 922) göre Süleyman Hüsnü Paşa'nın "Lisan-ı Osmanî" tabirine karşı çıkarak "Türkçe" ismini kullanması, İlm-i Sarf-ı Türki'yi sadece bir gramer kitabı olmaktan çıkarıp eseriyle millî bir kimlik ilanı yapmıştır. Aydın (2019), bu dönemde hazırlanan dil öğretimi kitaplarının yalnızca okuma yazma becerilerini kazandırmakla kalmayıp, millî kimlik bilincinin inşasında da önemli bir araç olduğunu belirtmektedir.

Hüseyin Cahit'in yazdığı Türkçe Sarf ve Nahiv adlı gramer kitabı da Türkçenin öğretimi için okullarda kullanılan ders kitabıdır (Karakuş, 2006, s. 41). Osmanlı Türkçesinin öğretilmesinde eski harfler olarak bilinen Arap alfabesinin öğretilmesi,

öğrenilmesi ve kullanılması şarttır (Ulucan, 2016, s. 105). Türkçe ifadelerin Arap harfleriyle yazılması ve alfabe öğretiminin Arap harfleriyle yapılması önemli bir husustur. Osmanlı'nın son dönemlerinde çeşitli alfabe öğretim kitapları ortaya çıkmıştır. Selim Sabit Efendi'nin Elifbâ-yı Osmanî isimli kitabı yöntem açısından da çocuk psikolojisine uygun hazırlanarak çocuklara okumayı daha kolay bir şekilde öğretmiştir (Ağar, 2011). Ahmet Râsim'in Yeni Usûl Mu'allim-i Sarf adlı alfabe ve ilkokuma için öğretim kitabı bulunmaktadır. Galatasaray Lisesi öğretmeni olan Hafız Refi, önce resimsiz, 1874 yılında da resimli olarak, Resimli Elifbâ-yı Osmani adıyla bir kitap yayımlanmıştır. Göçer'e (2015) göre bu eser, eğitim tarihimizdeki resimli ilk Türkçe alfabe ve okuma kitabıdır. Kitap, alfabenin tanıtılmasından ve birçok kelime ile cümlelerin öğretilmesinden sonra, hemen hepsi hayvanlarla ilgili okuma parçalarına geçmektedir. Bu okuma parçaları öğrencilerin ilgisini çekecek ve onu sürükleyecek biçimde yazılmıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Latin harflerine geçiş sürecinde çocuklara alfabeyi sevdirmek amacıyla hazırlanan metinlerde ise halk kültüründen beslenen Ziya Gökalp ve İbrahim Alâeddin Gövsa gibi isimler, çocukların dil ve okuma becerilerini geliştiren didaktik eserler vermişlerdir (Çıkla, 2005).

Günümüzde okuma yazma eğitiminde, harflerin ses değerlerini temel alan öğretim esastır. Özellikle 2005 yılında uygulamaya konulan yeni ilköğretim programıyla birlikte, davranışçı ezberci yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma geçilmiş ve "okuma yazma öğretim yöntemi olarak Ses Temelli Cümle Yöntemi benimsenmiştir" (MEB, 2005). Bu çağdaş ses temelli yöntem, öğrencilerin öğrenmeye önce sesleri tanıyarak başlamasını ve bu seslerden heceler, kelimeler oluşturarak cümle kurma becerisine ulaşmasını hedefler. Araştırmacılar, Türkçede harf ile ses arasında düzenli bir uyum olduğu için bu yöntemin Türkçenin yapısına çok uygun olduğunu belirtmektedir. Şahin ve Çelik (2020), Ses Temelli Cümle Yöntemi'nin öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımını sağladığını ve ses-birim farkındalığını güçlendirdiğini ifade etmektedir. Nitekim yeni programın getirdiği Ses Temelli Cümle Yöntemi, önceki yıllarda kullanılan harf-hece yöntemlerinin geliştirilmiş bir biçimi olarak görülmüştür (Koç, 2012). Bu yaklaşımla öğrenciler, harflerin isimlerini ezberlemek yerine çıkardıkları sesleri öğrenip birleştirerek okuma yazmaya daha hızlı ve kalıcı biçimde geçebilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, ses temelli okuma öğretiminin öğrencilere okuduğunu anlama becerisi kazandırmada da daha etkili olduğunu göstermektedir.

Tanzimat döneminde kaleme alınmış ilkokuma ve yazma konusunda en önemli eser olan Nuhbetü'l Etfâl Kayserili Doktor Rüştü tarafından 1858'de yazılan alfabe öğretimi kitabıdır. Nuhbetü'l-Etfâl, Türkçenin ilk alfabe kitabı olma özelliğini taşımanın ötesinde, modern eğitim ilkelerine dayalı bir müfredat sunmasıyla da dikkat çekmektedir. "Kitap, çocukların yazınsal gereksinimlerini karşılamak için değil, onlara kolay ve pedagojik metotlarla okumayı, yazmayı öğretmek amacıyla yazılmıştır. Kitabın içine de çocukların okuyabilecekleri bazı öykücükler, beyitler serpiştirilmiştir" (Sarıyüce, 2012, s. 63). "Mide ile Azaları" adlı metin bu öykücüklere örnek olarak verilebilir. Bu metinde diğer organların mideyi çekememesi ve onu az iş yapmakla suçlamaları anlatılmaktadır. Bu düşünce ile hareket eden diğer organlar iş yapmayı bırakırlar; fakat bu davranışları sonucu besinsiz kalan mide, onların işleyişini de etkiler. Hatalarını anlayan bu organlar tekrar asli vazifelerini yapmaya başlayınca sıkıntılar da kendiliğinden hallolmuş olur. Metnin sonunda her bireyin kendi vazifesini yapmasının gerekliliği üzerinde durulur (Kıymaz, 2015, s. 6). Eser, geleneksel eğitim yöntemlerinin prangalarından kurtularak, Türkçenin ses yapısına uygun, çocuk psikolojisini gözeten ve modern pedagojik ilkeleri benimseyen bir yaklaşım sunmuştur (Türkyılmaz, 2014).

Nuhbetü'l-Etfal Mayıs 1858 (1274) tarihinde yani Tanzimat'ın ilânından sonra İstanbul'da Necip Efendi'nin litografya tezgâhında dizilerek basılmıştır (Argunşah, 2001, s. 65). Eser hakkında 1923 tarihli Muallimler Mecmuası 17. sayıda yayımlanmış bir yazıya da Milli Kütüphane arşivlerinde rastlanılmaktadır. (Milli Kütüphane, 2025).

Eserin giriş bölümünde bizzat yazarı tarafından verilen bilgiye göre eserin 1851 (Hicri 1268) yılında tamamlandığı ancak 1858 (Hicri 1274) yılında bastırıldığı öğrenilmektedir. Orijinal nüshası müzayedelerde yüksek fiyatlarla alıcı bulan bu önemli eser Elif Neşriyat tarafından tıpkıbasım olarak Nuhbetü'l Etfâl-Paleografya Alfabeti³ (1981) adıyla tekrar basılmış; sonrasında ise Elips Yayınları tarafından Nuhbetü'l Etfâl Osmanlı Elifbası ile Türkçe Öğretimi Ders Kitabı (2016) ismiyle yeniden okuyucuya sunulmuştur.

Eser, harflerin öğretilmesinden başlayarak kelime ve cümle oluşturma becerilerine kadar, okuma yazma öğreniminin temel adımlarını sistematik bir şekilde ele almaktadır. Kitabın çeşitli yerlerinde çocukların zor anlayacağı konularla ilgili olarak öğretmenlere neler yapmaları gerektiği söylenmekte ve bazı uyarılarda bulunmaktadır (Aksoy, 2007). Ayrıca, fabl ve hikâyeler gibi metin türlerine de yer vererek öğrenmeyi eğlenceli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Nuhbetü'l-Etfâl, ilk okuma ve yazma öğretimi alanında orijinal bir yere sahiptir (Aksoy ve Gürel, 2008, s. 19). Nuhbet Arapça bir kelimedir. Kelime manası “her şeyin en seçilmiş” anlamına gelmektedir. “Etfâl ise “küçük çocuklar, ilkokul çağındaki çocuklar” anlamına gelen Arapça bir kelimedir. “Çocuklar için en iyi seçimler” (Okulu, 2009 ss. 11,28)⁴ anlamına gelen Nuhbetü'l Etfâl alfabe öğretimindeki sistematik yapısıyla hem çocuklara hem de yetişkinlere yönelik önemli bir kaynak niteliğindedir. Eserin adının günümüz Türkçesine aktarılması konusunda farklı görüşler olsa da Okulu'nun (2009) adlandırması eserin içeriği ile uyuşması anlamında daha doğrudur. Maden (2015), Kayserili Dr. Mehmed Rüşdi Bey tarafından kaleme alınan Nuhbetü'l-Etfâl'in; öğretmenlere sunduğu öğretim yöntemleri ve içerdiği erken dönem çocuk edebiyatı metinleriyle Türkçenin pedagojik gelişim sürecinde ve edebî tarihindeki öncü rolüne dikkat çekmektedir. Arslan'a (2021) göre eserde sözcüklerin öğretilmesinden sonra diyalog metinlerine yer verilir. Eserde bu bölümlerin dışında soru- cevap bölümü ve öğrencilere nasihat niteliğinde cümlelerin de bulunduğu bir bölüm bulunmaktadır. Eserin onuncu sayfasında yer alan yedinci derste 1'den 9'a; 9'dan 90'a; 100'den 900'e; 1000'den 9000'e kadar ve üstün, esre, ötre ile tenvin hakkında açıklamalar mevcuttur (Şahbaz, 2005, s. 41). Doktor Rüştü Bey, eserinde çocuklara alfabe öğretirken alıştırma imkânı sunmak ve okuma zevki kazandırmak için çocuk hikâyeleri, fabllar ve ders veren, diyalog içeren metin örneklerine (Kabak ile Köylünün Hikâyesi, Karınca ile Ağustos Böceğinin Hikâyesi, Deryaya Giden Balığın Hikâyesi gibi) de yer vermiştir (Gökşen, 1985, s. 15). Bu bakımdan eser, Tanzimat döneminde çocuk edebiyatı açısından atılan ilk adımlardan kabul edilir.

Her ne kadar alan yazınında ilgili eser sıkça yer bulmakta ise de eser hakkında yapılan akademik çalışmalar sınırlıdır. Aksoy'un (2007) yüksek lisans tez çalışması ve bu tezden üretilen bir makalesi (Gürel ve Aksoy, 2008) dışında eser hakkında detaylı bilgi veren bir çalışma yoktur. Aksoy'un ilgili çalışmalarının bahsedilen eserin tanıtımı için önemli görülse de tanıtımdan öteye geçmekte zorlanmış ve Nuhbetü'l Etfâl'in esas değerini ortaya çıkarılması konusunda yetersiz kalmaktadır. Sarıyüce (2012) gibi araştırmacılar da çalışmalarında

³ Okulu (2009) tarafından verilen bilgiye göre bu baskı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Cahit Baltacı tarafından öğrencilerine yönelik yaptırılmıştır.

⁴ Eserin sözlük kısmının 11 ve 28. sayfaları.

Nuhbetü'l Etfâl'den bahsedip biraz ayrıntıya inseler bile eserin tüm yönleri ile ortaya konulması hususu eksik kalmıştır. Bu çalışma, bahsedilen boşluğu doldurmak adına Okulu (2009)⁵ tarafından çevirisi yapılan ve eserin orijinali ile günümüz Türkçesini birlikte sunan çalışması esas alınarak yorum ve değerlendirmelerle desteklenerek oluşturulmuştur.

Kitap Hakkında Yazılmış Takrizler

Bu dönemde yazılmış eserlerin aksine Nuhbetü'l Etfâl'e önemli kişiler tarafından çeşitli takrizler yazılmıştır. Takriz kelime anlamı olarak şöyle karşılık bulmaktadır: "Hakkında yazı yazarak bir eseri övme ve Bir eserin başına konulan yetkili bir kimsenin yazdığı, övücü tanıtma yazısı; beğence" (Türk Dil Kurumu [TDK], 2025). Yazılan bu takrizlerin bir kısmı nesir bir kısmı da manzum şekilde kaleme alınmıştır. Nesir şeklinde yazılan takrizler:

- 1- Hayrulah Efendi: Meclis-i Maârif-i Umumiye Müsteşarı
- 2- Ahmet Cevdet Paşa: Vak'a Nüvis-i Devlet
- 3- Muhammed Emin Efendi: Reisü'l-Kurrâ ve Mekâtib-i Umumiyye Mümeyyizi
- 4- Feyzullah Efendi: Tarikat-i 'Aliyye-i Nakşibendiyye Postnişini
- 5- Ahya Bey: Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Mütercimi (Okulu, 2009, s. VII).

Manzum olarak kaleme alınan takrizler:

- 1-Ziver Efendi: Meclis-i Vâla Azası
- 2- Eşref Beyefendi: Şair
- 3- Seni Efendi: Şair
- 4- Şeyh Osman Şems Efendi: Şair
- 5-Fatîn Efendi: Şair
- 6-Naili Şirinmakal Efendi: Şair (Okulu, 2009, s. VII).

Bu takrizlerden önemli olanı devrin önde gelen fıkıh âlimlerinden, Osmanlının son dönem en önemli tarihçilerinden, ilk medeni kanun olan Mecelle'nin yazarı olan Ahmet Cevdet Paşa'nın takrizidir (Halaçoğlu ve Aydın, 1993). Bu takriz metninin örneği ve araştırmacılar tarafından günümüz Türkçesine aktarılmış hâli aşağıdadır:

Takrîz-i Ahmet Cevdet, Vak'a-Nüvis-i Devlet

"Evvelin-pâye-i süllem-i terbiyeye henüz pâniyhâde-i isti dâd olan etfâl-ı nevzâdiñ teshiyl-i revîş tahsilleri reftârında Kaimmakam Rüşdi Beğ'in cem` ve te'lîfine muvaffak olduğu işbu mecelle-i cemile, bâkûre-i bağ-ı zindegânî olan her küdeg-i nev-sâle dest-âviz,feyz ve temyiz olacak bir güzel risâle olarak "Nuhbetü'l-Etfâl" ve ney-bâve-i bi-misâl ve belki ravza-i kemâl demeğe sezâ bir eser-i bi-hemtâ olmasıyla bu nihâlistân-ı nev-tarh-i ma'rif ve hünerden her kesiñ semere-i fuâdı iktitâf-ı semer edebilmek için neşrini hiss ve tahrîz vâdisinde takrîz olunmuşdur." (Okulu, 2009, s. 1).

Devlet Tarihçisi Ahmet Cevdet'in Takrizi (Günümüz Türkçesine Aktarılan Metin)

Eğitim basamaklarının ilk adımına henüz yeni ayak basan kabiliyetli çocukların, öğrenme yolundaki ilerleyişlerini kolaylaştırmak amacıyla Kaymakam Rüşdü

⁵ Okulu'nun (2009) bu çalışması çevirinin daha iyi anlaşılması için transkripsiyon açıklaması, ön söz, çeviri metin, kırk sayfalık detaylı bir sözlük ve asıl metin kısımlarından oluşmaktadır.

Bey'in hazırlayıp yazmaya muvaffak olduğu bu güzel kitap; hayat bahçesinin ilk meyveleri olan her yaştaki çocuğun elinden tutacak, onlara bilgi ve ayırt etme gücü kazandıracak kadar güzel bir risaledir. Bu eser, (Nuhbetü'l-Etfâl) adıyla anılmaya, eşsiz bir ilk meyve ve belki de bir olgunluk bahçesi denmeye layık, benzeri olmayan bir eserdir. Bilgi ve becerinin yeni kurulmuş bu fidanlığından herkesin gönül meyvesini toplayabilmesi için, kitabın yayılmasını teşvik etmek ve duyurmak amacıyla bu takriz kaleme alınmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı eğitim tarihinin önemli eserlerinden biri olan *Nuhbetü'l Etfâl* kitabında uygulanan alfabe ve dil öğretimi yöntemlerini sistematik bir yaklaşımla analiz etmektir. Araştırma, eserin alfabe öğretimi yeterliliğini özgün bir bakış açısıyla ele alırken; özellikle harften kelimeye, kelimedenden cümleye doğru ilerleyen eğitim anlayışına pedagojik katkısını ortaya koymayı hedeflemektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma, nitel araştırma desenlerinden doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Nitel araştırmalar, olgu ve olayların doğal ortamında bütüncül bir yaklaşımla incelenmesini ve anlamlandırılmasını amaçlar (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu doğrultuda araştırma, tarihsel ve betimsel bir nitel araştırma niteliği taşımaktadır. Çalışmada geçmiş döneme ait bir eğitim materyali olan Nuhbetü'l Etfâl incelenerek dönemin alfabe ve dil öğretimi anlayışı çözümlenmiştir.

Doküman analizi yöntemi, araştırmanın temel veri toplama sürecini oluşturmuştur. Bu yöntem, araştırma konusu ile doğrudan ilişkili yazılı materyallerin sistematik biçimde incelenmesi ve yorumlanmasını kapsar (Bowen, 2009). Çalışmada bu yöntem tercih edilerek hem metin hem de görsel öğeler tarihsel bağlam içinde değerlendirilmiş; eserdeki öğretim yaklaşımları, dil pedagojisi açısından analiz edilmiştir.

Araştırma Materyali

Araştırmanın temel inceleme nesnesi, Kayserili Doktor Rüştü Bey tarafından 1858 yılında kaleme alınan ve Memduh Okulu tarafından günümüz Türkçesine kazandırılan Nuhbetü'l Etfâl adlı eserdir. Bu eser, Osmanlı döneminde yazılmış ilk Türkçe alfabe kitabı olarak kabul edilmekte ve dönemin dil öğretimi anlayışını temsil etmektedir. Kitabın 2016 tarihli Elips Yayınları baskısı, karşılaştırmalı inceleme amacıyla tercih edilmiştir. Eserin özgün metni ile tıpkıbasım versiyonu birlikte değerlendirilerek hem pedagojik yapı hem de görsel öğelerin öğretimsel işlevi analiz edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Veriler, Nuhbetü'l Etfâl'in tüm sayfa ve bölümlerinin sistematik incelenmesi yoluyla elde edilmiştir. Bu süreçte, eserde yer alan bölümler (harf öğretimi, kelime ve cümle öğretimi, sayılar, yazı türleri, metin türleri vb.) ayrı ayrı kodlanarak sınıflandırılmıştır. Eserin görsel düzeni, tipografi tercihleri, yazı biçimleri (nesih, talik, rik'a, divani vb.) ve metinlerde kullanılan öğretimsel anlatım tarzı nitel veri olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin toplanması sırasında literatür destekli karşılaştırmalı çözümleme yaklaşımı benimsenmiştir. Bu kapsamda, eserde yer alan öğretim kademeleri; modern Türkçe öğretim yaklaşımları (örneğin Ses Temelli Cümle Yöntemi, yapılandırmacı öğrenme vb.) ile karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Böylece, tarihsel

bir öğretim materyalinin çağdaş dil öğretimi ilkeleriyle örtüşen yönleri belirlenmiştir.

Veri Analizi

Toplanan veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. İçerik analizi, belirli bir metindeki anlamlı birimlerin (tema, kavram, sembol, görsel vb.) sistematik biçimde kodlanarak ortak temalar altında toplanmasını sağlar (Creswell, 2018). Bu kapsamda, Nuhbetü'l Etfâl'de yer alan ders bölümleri, dil öğretimi süreçlerine göre dört ana tema altında incelenmiştir:

- Alfabe öğretimi ve harflerin ses temelli kullanımı
- Kelime ve cümle yapılandırma süreci
- Yazı türlerinin öğretimsel işlevi (hat sanatı, yazı çeşitleri)
- Metin türleri aracılığıyla dilsel beceri kazandırımı (hikâye, fabl, diyalog vb.)

Bu temalar altında yer alan tüm veriler, öğretim basamakları ve pedagojik ilkeler açısından yorumlanmıştır. Analiz sürecinde karşılaştırmalı tematik analiz ve tarihsel bağlam çözümlemesi yaklaşımları birlikte uygulanmıştır. Ayrıca eserdeki dil kullanımı, dönemin pedagojik anlayışıyla ilişkilendirilerek çözümleyici bir bakışla değerlendirilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla aşağıdaki stratejiler uygulanmıştır

Kaynak çeşitliliği: Eserin hem tıpkıbasım hem de çeviri nüshaları incelenerek doğrulama yapılmıştır.

Uzman görüşü: Osmanlıca, dil eğitimi ve çocuk edebiyatı alanlarında uzman akademisyenlerin değerlendirmeleri alınmıştır.

Veri üçgenlemesi: Bulgular, literatürdeki benzer çalışmalarla (Aksoy, 2007; Türkyılmaz, 2014) karşılaştırılarak tutarlılık testine tabi tutulmuştur.

Ayrıntılı betimleme: Bulgular doğrudan alıntılar ve orijinal görsellerle desteklenerek nesnel bir sunum sağlanmıştır.

Bu yöntemsel yaklaşımlar sayesinde çalışma hem tarihsel hem de pedagojik açıdan güvenilir ve geçerli nitel veriler üretmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Okumanın iyi bir şekilde öğrenilmesi, alfabe öğretiminin ne derece doğru yapıldığına bağlıdır. Konuşulan dilin seslerini yazıya döküldüğünde ortaya harf kavramı çıkmaktadır. Bu kavram konuşma dilinde var olan seslerin yazı dilinde karşılığını bulduğu ve okumaya hazır bir materyal olduğunu göstermektedir. Harflerden kelimelere kelimelerden de cümlelere doğru okuma sürecinin sürdüğünü söylemek mümkündür. Bu konuda Tanzimat Dönemi'nin en önemli eseri olan Kayserili Doktor Rüştü Bey'in kaleme aldığı Nuhbetül Etfâl kitabı, alfabe ve dil öğretimi açısından incelenmiştir. Bu eserde alfabe ve dil öğretiminin nasıl yapıldığına dair şu başlıklar ortaya çıkarılmıştır.

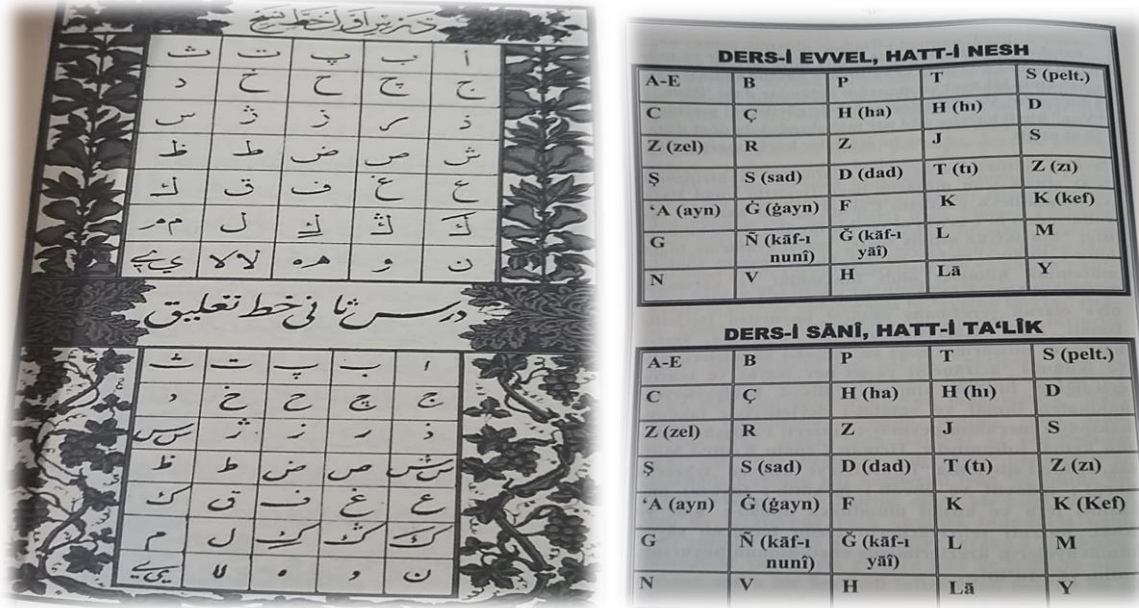
1. Harflerden Kelimelere, Kelimelerden Cümlelere Doğru Dil Öğretiminin Gerçekleşmesi:

1.1. Harflerin (seslerin) öğretilmesi

Harflerin gösterimi tablo şeklinde gösterilirken dört farklı ders tablosu hazırlanmış, dört farklı yazı stili kullanılarak harfler gösterilmiştir. Hatt-ı Nesh, Hatt-ı Ta'lik, Hatt-ı Divani Hatt-ı Rika yazı tarzlarıyla alfabe öğretimine başlanmıştır. Derse başlangıçta “Ta Rif-İ Hutûr-I Müstamele Der-Lisan-I Türkî” başlığıyla şu ifadeler yer verilmiştir:

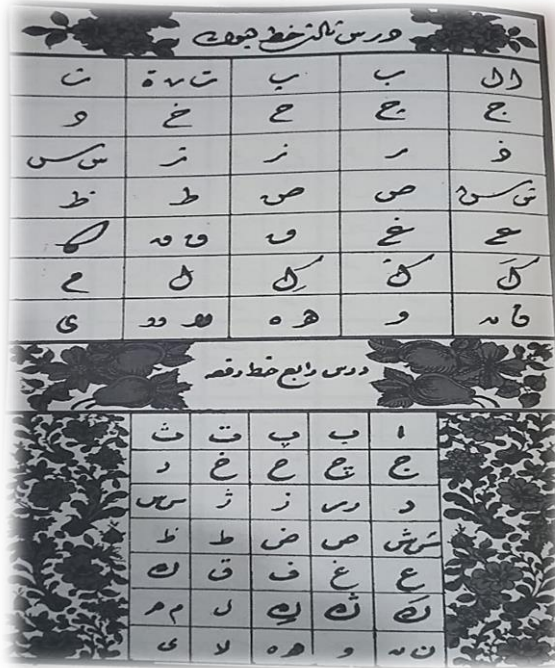
“Türki lisanında herkesiñ bildiği vecihle altı dürlü hatt varise de dördü ekseriyâ isti'mâl olunur ki Nesh ve Ta'lik ve Divānî ve Rık'a hattlarından ibâretdir.” (Okulu, 2009, s. 6).

Bu kısımda Osmanlı Türkçesinde çoğunlukla kullanılan yazı türlerini ele alarak alfabe öğretiminden bahsedilmiştir.

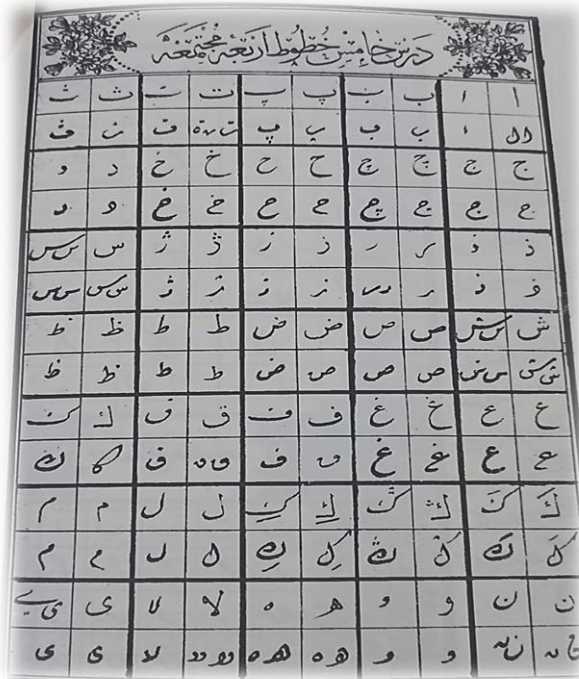
Şekil 1. ve Şekil 2. Kitapta yer alan yazı türleri (Okulu, 2009, s. 6).

Sağ tarafta günümüz Türkçesiyle sol tarafta ise Osmanlı Türkçesiyle Nesih ve Talik yazı türleriyle alfabe kullanımına yer vermiştir.

Şekil 3. ve Şekil 4. Kitapta yer alan yazı türleri (Okulu, 2009, s. 7).

Sağ tarafta günümüz Türkçesiyle sol tarafta ise Osmanlı Türkçesiyle Divani ve Rika yazı türleriyle alfabe kullanımına yer vermiştir.

Şekil 5. ve Şekil 6. Kitapta yer alan yazı türlerinin tek bir tabloda gösterimi (Okulu, 2009, s. 8).

Beşinci ders başlığıyla dört farklı yazı çeşidiyle kaleme alınan alfabe tek tabloda gösterilerek yazı çeşitleri arasındaki karşılaştırmaların yapılmasını kolaylaştırmıştır. Tek tabloda dört farklı yazı çeşidi ile harflerin gösteriminin yapılması görsel açıdan yazı türleri arasındaki ayrımın kolay bir şekilde

yapılmasına olanak sağlamaktadır. Karşılaştırmalı olarak yazı türleri arasındaki farkın ele alınması farklı şekillerde yazılmış yazıların okunmasını kolaylaştırmada temel düzeyde bilincin sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Harfler öğretilirken her bir sessiz harfin yanına üç farklı sesli harf getirilerek seslendirme çalışması yapılması istenmiştir. “8, 9, 10, 11, 12 ve 13.” dersler bu konu üzerinedir. Bu çalışmalar alfabe öğretiminde seslendirmenin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir.

1.2. Bir sessiz harf ve bir sesli harf ile verilenler

Tablo 1. Bir sessiz harf ve bir sesli harf ile verilenler

Be-Bi-Bü	Pe-Pi-Pü	Te-Ti-Tü	Se-Si-Sü	Ce-Ci-Cü	Çe-Çi-Çü
----------	----------	----------	----------	----------	----------

Hemzeli olarak yapılan seslendirmeler:

Tablo 2. Hemzeli olarak yapılan seslendirmeler

Ben-Bin-Bün	Pen-Pin-Pün	Ten-Tin-Tün	Sen-Sin-Sün	Cen-Cin-Cün	Çen-Çin-Çün
-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

1.3. İlk harfi sesli olarak verilenler

Tablo 3. İlk harfi sesli olarak verilenler

Eb-İb-Üb	Ep-İp-Üp	Et-İt-Üt	Es-İs-Üs	Ec-İc-Üc
----------	----------	----------	----------	----------

Harflerin sesli harflerle öğretimi tamamlandıktan sonra seviyelere göre sesli ve sessiz (harf+ hareke) harfleri birleştirilerek üç harfli, dört harfli, beş harfli, altı harfli, yedi harfli, sekiz harfli, dokuz harfli ve on harfli kelimeler üretilerek tablo şeklinde verilmiştir. Ele alınan kelime öğretimi bölümünü şu başlıklarla verilmiştir:

2. Harfler Kullanarak Kelimelerin Üretilmesi

2.1. Sınıf-1 evvel, kısım-1 evvel (Birinci sınıf, birinci kısım)

İlk sınıf düzeyi üç kısımda ele alınmıştır. Arapçanın çeşitli harekelerinin kullanıldığı “Hemze veya şeddeli” kelimeler üretiliyor olsa bile birinci kısımda bir sessiz bir sesli harften oluşan kelimeler oluşturulmuştur.

Tablo 4. Bir sessiz bir sesli harften oluşan kelimeler

Ab	At	Eb	Et	Bit	Bir	Büt	Pür	Cell	habb
----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	------	------

2.2. Kısım-1 sâni (İkinci kısım)

Birinci sınıf düzeyinin ikinci dersini oluşturan bölümdür. Üç harf bir sestenden oluşan kelimeler oluşturulmuştur.

Tablo 5. Üç harf bir sestenden oluşan kelimeler

Beyt	Berk	Ba'z	Terk	Cevf	Seyf	Sayf	Feyz	Kabz	Meyl
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

2.3. Kısım-1 sâlis (Üçüncü kısım)

Birinci sınıf düzeyinin üçüncü dersini oluşturan bölümdür. Dört harf bir sestenden oluşan kelimeler oluşturulmuştur.

Tablo 6. Dört harf bir sestenden oluşan kelimeler

Turb	Konc	Kurt	Kürt	Cevf	Kürk	Köşk	Feyz	Kabz	Meyl
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

2.4. Sınıf-1 sâni kısım-1 evvel (İkinci sınıf, birinci kısım)

İkinci sınıf düzeyi, dört bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde üç harfli olsa bile iki seslisi bulunan aynı zamanda iki heceye bölünebilen kelimelere örnek verilmiştir. Bu bölümde ses öğretiminden hece öğretimine geçiş dersine yer verilmiştir. Tanımda bu bölümün açıklaması şu şekilde yapılmıştır:

Mesela: Âkil dediğimizde evvelki hecâsı (Â) olup ikinci hecâsı (Kil) olduğunu mübtedîye ifade ve beyân olunması

Tablo 7. İki seslisi bulunan aynı zamanda iki heceye bölünebilen kelimeler

Âhar	Âdem	Âzin	Ebed	Eser	Ecel	Bina	Cilâ	Rıza	Ümmet
------	------	------	------	------	------	------	------	------	-------

2.5. Kısım-1 Sâni (İkinci Kısım)

İkinci dersin ikinci bölümünde, birinci bölümde yer alan dört harf iki sestem oluşan kelimeler oluşturulmaya devam edilmiştir. Birinci bölümde olduğu gibi bu kelimeler de iki hece olarak okunabilir.

Tablo 8. Dört harf iki sestem oluşan kelimeler oluşturulmaya devam edilmiştir.

Atlu	Atmak	Rasih	Rasim	İbrâ	İbka	Gevrek	Gevşek	Dellâl	Fessâl
Ecza	Eşref	İmâ	Civa	Mi'de	Körük	Kürek	Börek	Döşek	Zümrüd

2.6. Kısım-1 sâlis (Üçüncü kısım)

İkinci dersin üçüncü bölümünde, beş harften oluşan içinde iki sesli harf bulunan ve iki heceye bölünebilen kelimeler oluşturulmuştur.

Tablo 9. Beş harften oluşan içinde iki sesli harf bulunan ve iki heceye bölünebilen kelimeler

Abdest	Açmaz	Ebvâb	Ebyâd	İclâl	İhsân	Ürkek	Urmak	Örmek	Burma
--------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

2.7. Kısım-1 râbi' (Dördüncü kısım)

İkinci dersin üçüncü bölümünde altı harften oluşan içinde iki sesli harf bulunan iki heceye bölünebilen kelimeler oluşturulmuştur.

Tablo 10. Altı harften oluşan içinde iki sesli harf bulunan iki heceye bölünebilen kelimeler

Bagbân	Sârbân	Taksun	Kalsun	Kârdan	Kârvan	Maldâr	Nardeng
Bulsun	Bolsun	Bölsün	Olgun	Yorgun	Porsuk	Çözügün	Kuyruk

2.8. Sınıf-1 sâlis, kısım-1 evvel (Üçüncü sınıf, birinci kısım)

Üçüncü sınıf düzeyi, beş bölümde ele alınmıştır. Dersin birinci bölümünde sessiz harfleri değil, sesli harfleri göz önünde bulundurarak on bir sesli harfin bulunduğu kelimeye kadar tablo şeklinde ayrı ayrı verileceği ifade edilmiştir.

Üç sesli kelimeler oluşturulduğundan kelimenin üç heceye bölünebildiği ifade edilmiştir.

Tablo 11. Üç sesli, üç heceye bölünebilen kelimeler

Ağlamak	İftihâr	Kurulmuş	Aksamak	İktisâb	Mücessem	Ağlence	Bîçâre
---------	---------	----------	---------	---------	----------	---------	--------

2.9. Kısım-1 sâni (İkinci kısım)

Dört sesli kelimeler oluşturulduğundan kelimenin dört heceye bölünebildiği ifade edilmiştir.

Tablo 12. Dört sesli, dört heceye bölünebilen kelimeler

Ahterşinâs	Bırakmaklık	Süngerimsi	Bıçaklamak	Mütehâkim	Alışdırmak
Dilsizlik	Mütelezziz	Ayağımdan	Sipâhiden	Mücâdele	perverdigâr

2.10. Kısım-1 sâlis (Üçüncü kısım)

Beş sesli kelimeler oluşturulduğundan kelimenin beş heceye bölünebildiği ifade edilmiştir.

Tablo 13. Beş sesli, beş heceye bölünebilen kelimeler

İkramlandırmak	İhsanlarından	Temizlenmişler	Mülâzımları
Sahâvetinden	Tabi'atları	Gitmelerinden	Leblebicilik

2.11. Kısım-1 râbi (Dördüncü kısım)

Altı sesli kelimeler oluşturulduğundan kelimenin altı heceye bölünebildiği ifade edilmiştir.

Tablo 14. Altı sesli, altı heceye bölünebilen kelimeler

Alıkonanlardan	İmtihanlarından	İmtisallarından	Temizlendirmeleri
Hazırlanmışlardan	Kıvırcıklanması	Gösterilmişleri	Mülâtafaları

2.12. Kısım-1 hamis (Beşinci kısım)

Yedi, sekiz dokuz, on ve on bir sesli kelimeler oluşturulduğundan kelimenin yedi, sekiz dokuz, on ve on bir heceye bölünebildiği ifade edilmiştir.

Tablo 15. Yedi, sekiz, dokuz, on, on bir sesli yedi, sekizi dokuz, on, on bir heceye bölünebilen kelimeler

Karındaşlarımızı (7)	Nigâristânlarından (7)	Pertevlendirmelerinden (8)
Aşılanılmamışlarını (9)	Temaşalandırmalarını (10)	Agacıklandırmamaklarını (11)

3. Kelimeler Kullanılarak Cümlelerin Kurulması

Bu bölümde ayrı bir başlık açmadan kelimelerin cümle içerisinde farklı sesler ile kullanıldığında farklı anlamlara geleceğinden bahsedildikten sonra tablo şeklinde önce kelimeleri verip ardından verilen kelimeler ile ilgili örnek cümleler kurulmuştur. Verilen tablonun günümüz Türkçesiyle görseli şu şekildedir:

Fulan adamın boynunda ur var	Ur	Üçyüz 'aded yüz-lük altın aldım	Üç	Ok meydanında, ok atmak	Ok	Çorabı ördüm, yahut örme	Ör
Fulan adamın eli uz, ya'ni hünerlü	Uz	Aman efendim! Beni üzme, hastayım	Üz	Fulan efendi, bir yere m'emur oldu	OI	Önümde turma, yahut önümden kaç	Öñ
Buğday unı beyaz olur	Un	Tobranın ağzını büz	Büz	Şu yüzlük altını baña boz	Boz	Serçe kuşu öldü, ya'ni fevt oldu.	Öl
Kolunu burma, yani bükme	Bur	Dün sabahdan beru görmedim	Dün	Bu setri baña bol geldi	Bol	Bön adam, ya'ni saf derün	Bön
Bargirün çulı eskimiş	Çul	Boyayı tahtaya sür	Sür	Sol tarafım ve sol kolağası	Sol	Çuvalın ağzını çöz	Çöz
Fulan adamı Üsküdar' da aradım buldum	Bul	Süzülmüş tobra yoğurdu	Süz	Karnım tok, bir şey canım istemez	Tok	'Arabistan çölü, ya'ni kumluk	Çöl
Fulan kimesne, bir dul kadın aldı	Dul	Yaz mevsimi gitdi, güz mevsimi geldi	Güz	Zor, ya'ni güc iş	Zor	Döl, ya'ni büstânın ve ve tavarın ufakları	Döl
Külbasdı tuzlu olmuş	Tuz	Dün görmedim, evvelki gün gördüm	Gün	Kahveyi kor üzerinde pişür	Kor	Söylediğim söz, ya'ni lakırdı	Söz
Kış geldi, sular buz kesildi	Buz	Gec olsun da güc olmasun	Güc	Sağ kolumda çok kuvvet var	Kol	Serçenin bir gözi kör	Kör
Sa'atı kurdum	Kur	Fulan kimesneden yüz biñ gurusı aldım	Yüz	Mor renk, bir boyunbağı aldım	Mor	Ba'zı öküz göni, man-da gönünden kalındır	Gön

Şekil 7. Kitapta kelimelerle kurulan cümleleri gösteren tablo (Okulu, 2009, s. 56).

Cümlelerin kelimelerle ilişkili olması, öğrencilerin öğrendikleri kelimeler ile ilgili çeşitli cümleler kurması için teşvik edicidir.

4. Sayıların Öğretimi ve Gösterimi Metin İçi Örneği

Eserde sayıların birler basamağından başlayarak onlar, yüzler ve binler basamağını gösteren tablo şeklindeki bölümler yer almaktadır. Sayılar ile ilgili iki bölüm mevcuttur. Eserin birinci bölümünün yedinci dersinde hem sayfa takibini kolaylaştırmak hem de bilimsel çalışmalar için gereken temel ve ileri düzey hesaplama becerilerini kazandırmak amacıyla, birler basamağından binler basamağına kadar sayı öğretimine ayrılmış müstakil bir ders bulunmaktadır.

درستار									
مبتدی درسنگ قباچی صحیفه اولدنی بیلک یخون ارون عددده									
قدر رفر قبی و عشرات و مآت و الوف ارفامنی دخی مہا امکن تعلیم									
ایتمک لنسب اولدنی و یوعلک تفصیل اتمصل علم حنا مریجتله اولدنی									
۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	آحاد
۹۰	۸۰	۷۰	۶۰	۵۰	۴۰	۳۰	۲۰	۱۰	عشرات
۹۰۰	۸۰۰	۷۰۰	۶۰۰	۵۰۰	۴۰۰	۳۰۰	۲۰۰	۱۰۰	مآت
۹۰۰۰	۸۰۰۰	۷۰۰۰	۶۰۰۰	۵۰۰۰	۴۰۰۰	۳۰۰۰	۲۰۰۰	۱۰۰۰	الوف

ULUF	MIAT	'ASE-RAT	AHAD
1000	100	10	1
2000	200	20	2
3000	300	30	3
4000	400	40	4
5000	500	50	5
6000	600	60	6
7000	700	70	7
8000	800	80	8
9000	900	90	9

Şekil 8. ve Şekil 9 . Sayıların yazımına değinilen ve gösteriminin tablolaştırıldığı bölüm (Okulu, 2009, s. 10).

İlerleyen bölümlerde ele alınan sayılar Osmanlı da idari ve mali işlerde kullanılan siyakat⁶ yazısıyla kaleme alınmış rakamları göstermektedir (Serin, 2009).

الحال	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
عشر	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
مئة	100	200	300	400	500	600	700	800	900	1000
الف	1000	2000	3000	4000	5000	6000	7000	8000	9000	10000

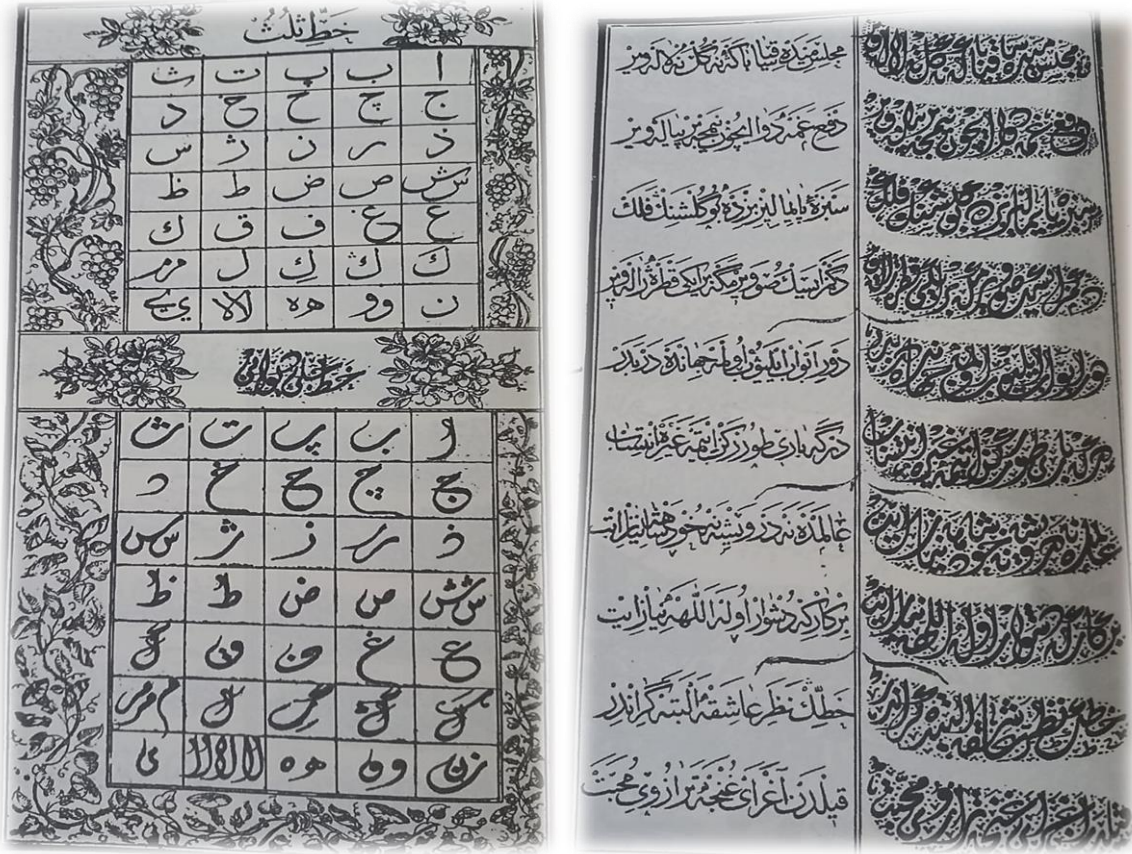
Şekil 10. Siyakat yazısıyla kaleme alınan sayıların tablo halinde gösterimi (Okulu, 2009, s. 48).

İki farklı yazı türündeki rakamların alfabe kitabında gösterilmesi bu farkı temelde kavratmayı amaçlamış olmasındandır. Alfabe öğretimi yapılırken sayıların öğretimine bölüm ayrılması okuma yazma bilmenin sadece alfabeyi bilmek olmadığını aynı zamanda sayıları da bilmek olduğunu göstermektedir.

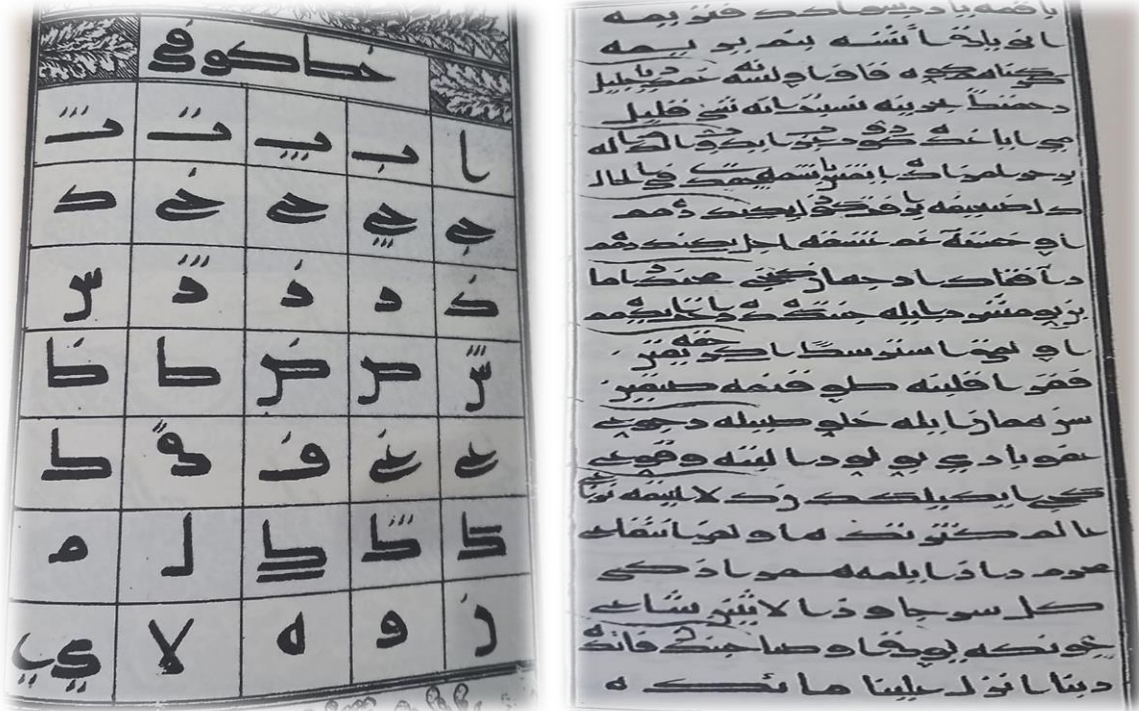
5. Çeşitli Yazı Türlerinin Öğretimi Hat Usulü

Alfabe öğretimi ve dil öğretimi yapılırken aynı zamanda Osmanlı Türkçesinin yazımında kullanılan farklı yazı tipleri ilk derslerde çeşitli başlıklara ayrılarak verilmişti. Aynı bir bölümde Hatt-ı Sülüs, Hatt-ı Celi-Divani ve Hatt-ı Küfi başlıklı derslere yer verilmiştir. Bu durum okuma yazma öğrenildikten sonra güzel bir formda yazılması gerektiği düşüncesi üzerine oluşturulmuş ve konuyu örnekler üzerinden göstermiştir. Aynı bölümler halinde verilen yazı tekniklerine örnek beyitleri Sülüs, Celi Divani ve Küfi yazılarıyla kaleme alarak örnek güzel yazı yazma dersi de vermiştir.

⁶ Osmanlı Devleti'nde idarî ve malî kayıtlarda kullanılmış bir yazı türü.

Şekil 11. Üst kısımda Sülüs yazı türü Alt kısımda Divânî yazı türüyle alfabe gösterimi yapılmıştır Şekil 12 İki yazı türü ile yazılmış beyitleri göstermiştir (Okulu, 2009, s. 39)

Şekil 13. Kûfî yazı türü ile alfabe gösterimi yapılmış, Şekil 14 Kûfî yazı türü ile yazılmış beyitleri göstermiştir (Okulu, 2009, s. 44).

6. Nuhbetü'l Etfâl'de Yer Alan Metin Türlerinin Dil Öğrenimine Katkısı

Eser de fabllar, hikâyeler, diyalog metinleri ve beyitlerin varlığı okuma yazma öğrenenler için pratik yapma imkânı sunmaktadır. Bu anlayış, öğrencilerin okuma alışkanlığı ve zevki kazanmalarına yardımcı olma düşüncesini taşımaktadır. En önemlisi de bu metin türlerine yer vererek öğrenmeyi eğlenceli hale getirmeyi amaçlamaktadır. Hikâyeleri kısa şekilde ele alması okuyucuyu sıkmadan okuma alışkanlığı kazandırırken öğrenme sırasında okumasını pekiştirme fırsatı da sunmaktadır. Yazılan diyaloglarla dil öğretiminin yalnızca okuma ve yazma üzerine olmadığı vurgulanmak istenmiş; karşılıklı konuşmalar yaparak dil becerisinin geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla gündelik konuşmalara da yer verilmiştir. Kitapta yer alan beyitler okuma estetiği kazandırmanın yanında farklı yazı türlerinde yazılmış yazıların ayırımına temel düzeyde hâkim olunmasını sağlamıştır.

Nuhbetü'l Etfâl'in Türk eğitim tarihinde ve Türk çocuk edebiyatı içerisinde önemli bir yer tutmasının ana sebeplerinden biri de doğrudan doğruya bu metinlerdir. Alan yazınındaki çoğu araştırmacıya göre bu metinler Türk çocuk edebiyatındaki ilk özgün metinlerdir. Tarih olarak bakıldığında 1858 tarihi Tanzimat Edebiyatı'nın (1860) başlangıcından bile öncedir. Anılan bu dönemden başlayarak Batı'dan alınan kimi metinlerin çocukların okuması için dönemin aydınları tarafından çevrildiği görülmektedir.

Aşağıda yer verilen örnek orijinal bir üslupla kaleme alınmıştır. İnsan vücudunda yer alan kimi organların klasik fabl örneklerinde hayvanların konuşturulmasına benzer şekilde dile gelerek mide hakkında şikâyetçi olmaları devrin dil özelliklerini de gösterir tarzda kalem alınmıştır. Yine fabl türünün önemli bir özelliği olarak da alınacak dersin okuyucuya bırakılmadan doğrudan metnin sonunda didaktik bir şekilde verilmesi de göze çarpmaktadır.

Mide ile A'zâlarıñ Hikâyesi

Bir gün a'zâyı vücûd bir yere gelüb meşveret etdiler ve mi'deden şikâyet edüb "Nedir bu bizim mi'de içün çektiğimiz zahmet ve meşakkat?" Bizim her birimiz ta'yîn olduğımız işe takayyüd ile çalışuruz, o hiçbir hareket etmez, biz anıñ kulu miyiz? Biz de çalışmayalım, bakalım görelim, o bizsiz ne işler, dediler, Bi'L ittifak; göz ben görmem, kulak ben işitmem, burun ben koklamam, ağız-dil ben söylemem, el ben yapışmam, ayak ben yürümem deyu kavı ve kararıñ üzerine cümlesi tenbelliğe yüz tuttılar. Der iken cümlesi za'if ve bi-mecâl olmağa başladılar. 'Akıbet bir yere gelüb hallerinden yek-digere şikâyet edüb dediler ki: Böyle zebûn olmamıza sebeb nedir? Mi'de ile sulh üzre olalım dediler. Velhasıl mi'de ile sulh edince, kel-evvel göz gördü ve sair a'zâlar dürüst olub ef'âlini icrâ etmeğe başladı. Bu aña misaldır ki, tebe'a-i devlet, teba'iiyetden yüz çevirirler ise memleket yıkılıb harâb olur. Ve bir de her kim gayrısına zarar kasd eder ise kendi başına kasd etmiş olur (Okulu, 2009, s. 21).

Mide ile Organların Hikâyesi (Günümüz Türkçesine Aktarılan Metin)

Bir gün vücudun organları bir yere gelip danıştılar ve mideden şikâyet ederek şöyle dediler: "Nedir bu bizim mide için çektiğimiz zahmet ve zorluk? Bizim her birimiz görevlendirildiğimiz işe özenle bağlanıp çalışıyoruz, o ise hiçbir hareket etmiyor; biz onun kölesi miyiz? Biz de çalışmayalım, bakalım görelim, o bizsiz ne iş yapar." Hep bir ağızdan; göz "ben görmem", kulak "ben işitmem", burun "ben koklamam", ağız ve dil "ben söylemem", el "ben yapışmam", ayak ise "ben yürümem" diyerek sözleşip karara vardılar ve hepsi tembelliğe başladılar. Bir süre sonra hepsi zayıf ve halsiz düşmeye başladı. Sonunda bir yere gelip durumlarından birbirlerine şikâyet ederek dediler ki: "Böyle güçsüz kalmamızın sebebi nedir?" Tekrar, "Mide

ile barış içinde olalım," dediler. Kısacası mide ile barışınca, göz eskisi gibi gördü ve diğer organlar da düzelip işlerini yapmaya başladı. Bu şuna örnektir ki: Devletin halkı, bağlılıktan yüz çevirirse memleket yıkılıp harap olur. Bir de her kim başkasına zarar vermeyi kastederse, aslında kendi canına kastetmiş olur.

Verilen hikayeler ve diğer metinler okuma alışkanlığının geliştirilmesi açısından önemlidir. Hikâyenin sonunda hemen çıkarılacak dersin verilmesi okuyucuya doğrudan öğüt verme amaçlı olması bu metinlerin yazıldığı dönemdeki eğitim anlayışı içinde kabul edilmesi gereken bir yöndür. Eserde yer alan ve fabl özelliği gösteren diğer metinler şunlardır: Arslan ile Fare, Ağustos Böceği ile Karınca, Karga ile Tilki, Kurt ile Kuzu, Horoz ile İnci, Peder ile Mahdumları, İki Refik ile Ayı.

Ayrıca eserde; Nabi, Sümbülzade Vehbi, Çelebizade Asım, Enderunlu Vasıf, Rüşdi, Sultan Murad (IV. Murad), Atayi gibi kimi günümüzde de bilinen bazı şairlere ait şiir parçaları da bulunmaktadır. Tüm bu nesir ve şiir örnekleri bir arada düşünüldüğünde Nuhbetü'l Etfâl'in hem bir alfabe kitabı hem de bir seçki olduğu kolayca anlaşılmaktadır.

Konuşma Adabının Verildiği Diyalog Metni

Adâb-ı Tekellüm ve Tabirât-ı Hasene

S- Efendi hazretleri! Nereden teşrîf ediyor suñuz?

C- Birader bendeñizle şimdi hâkipây-ı tasdi'a devlethâneye geldik, zât-ı 'âhleriñizi bu mahalde haber verdiler.

S- Estağfirullah! Evladımsıñız. Saat üçe kadar bendeñizle sizleri bekledim, teşrîf buyurmadıñız...

C- Evet efendim, dün daha evvelki gün peder-bendeñiz nâ-mizâac idi, bugün o kalkdı

Elhamdülillah! Lâkin vâlide cariyeniz nâ-mizâc olduğından erkence hareket edemedik.

S- Estağfirullah oğlum! O bizim hemşiremizdir, keyfiyetsizliği nedir 'acaba?

C- Hafif şeydir efendim, ma'lûmdır ki baz nisâ tâifesinde başağrısı ve yürek sancısı eksik olmaz.

Ma lûm olaki, cevap vernek siralarında eğer vüzera ve ulemâ ve meşâyih ve ricâl-ı fihâm hazerâtı huzurları ise, peder-bendeñiz ve vâlide-câriyeniz lafızları söylenüb âhâd-ı nâs beyninde elfâz-i mezkûre söylenmeyüb atide muharrer mükâlemelerde olduğu gibi yalnız pederim ve vâlidem lafızlarıyla iktifâ olunur. Balâda ve zîrde muharrer ta'birâtı mahallinde sarf eylemeğe dikkat etmelidir.

S -Efendi oğlum, dün çarşuya çıkdıñız mı?

C -Hayır efendim, çünkü pederim bağdan gec geldi.

S -Bekci geldi mi?

C.-Evet efendim, üç gün olmuş geleli, fakat pederim ile dün görüşdiler.

S -Mâhiyesini kaç gürüşa kesişdiler?

C -Pederim evvelki aylığını veriyor, amma bekci razı olmuyor.

S -Acâyib! Yüz elli gürüş az mı? Ben başka birisini gönderirim.

C -Pek-eyu efendim, lâkin vâlidem dayım ile lakırdı etmişler ki, Köse Ahmed eski emekdârdır, yine o gelsün deyu...

S -Peka'lâ olur, bu keyfiyete enişteñ ne diyor?

C -Eniştem ve hemşirem Kadıköy' üne gitdiler, daha haberleri yokdur (Okulu, 2009, ss. 19, 21).

Okuma ve yazmanın yanı sıra günlük konuşma kuralları konusunda da bölümler ayrılan bu kitapta konuşma adabı üzerine kısa diyaloglarla konuşurken neler yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Özlü sözlere de kitabının küçük bir bölümünde yer veren yazar, dili öğretirken ahlaki dersler de verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Gerek hikâye edici metinler gerekse diyalog metinleri sayesinde konuşulan Türkçenin sentaksı ve gramer yapısı kavratılmaya çalışılmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Nuhbetü'l Etfâl eserinde alfabe ve dil öğretiminin nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, ilgili eserin alfabe öğretimi ve dil öğretimiyle ilgili birçok işlevsel dersleri içerdiği ve dönemine göre önemli bir boşluğu doldurduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu kitaptaki alfabe öğretiminin sadece ezbere dayalı klasik bir öğretimden ziyade, harflerin öğretiminden kelimelerin öğretimine doğru gidildiği bir anlayışla ele alındığı anlaşılmaktadır. Kelimelerin, tek heceli kelimelerden on bir heceli kelimelere doğru kademeli bir şekilde verilmesi, kitabın bir öğretim sisteminin olduğunu göstermektedir. Öğrenilen kelimeler ile cümle kurmanın önemi sezdirilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde dil öğretimi, güncel dil öğretim yöntemlerinden ses temelli dil öğretim yöntemi ile aynı işlevi gerçekleştirmeye yöneliktir. Çağdaş yaklaşım olarak kabul edilen özelden genele doğru öğrenmelerin yapılması, Tanzimat Dönemi'nde dil eğitime verilen önemi gözler önüne sermektedir. Sayıların kaleme alındığı bölümlerde ise günlük dilde kullanılıp yazılan sayıların gösteriminin yanında, devlet kademesinin idari ve mali yazısı ile kaleme alınan sayıların öğretimine ve gösterimine de yer verilmiştir.

Dil öğretiminin sadece okuma ve yazma üzerine olmadığını göstermek amacıyla, Osmanlı Türkçesinde kullanılan farklı yazı türleriyle alfabe gösterimine yer vermiş ve bu alfabe türleriyle yazılan beyitler gösterilmiştir. Okuma metinlerindeki söz varlığı ile daha önceki bölümlerde örnek olarak verilen kelimeler arasında tam bir örtüşme olmadığı görülmektedir. Bu durum, kitap marifetiyle okumaya geçtiği varsayılan öğrencilerin zor olmayan, kısa metinlerle pratik yapmalarının sağlanması düşüncesinin bir ürünüdür. Kitapta hikâye metinlerine, diyalog metinlerine ve şiir parçalarına yer verilmesi, öğrencilerin öğrenme motivasyonunu artırması ve okuma alışkanlığı kazandırması açısından olumlu değerlendirilmektedir. Diyalog metninde geçen büyüklerin yanında konuşma adabı da öğrencilere sezdirilmeye çalışılmıştır. Böyle niteliklerin bir alfabe kitabında yer alması Tanzimat Dönemi'nin eğitim anlayışının bir göstergesidir.

Çocuk edebiyatı metinlerinin dil ve alfabe öğretiminde sağladığı katkı da önemlidir. Çocuk edebiyatı, gelişme çağındaki çocukların duygu ve düşünce dünyasına hitap eden, estetik ve edebî değeri olan metinler aracılığıyla dil gelişimini destekler ve okuma isteğini artırır. Şimşek'in (2014) de belirttiği gibi çocuk edebiyatı, çocukların anlama ve kavrama becerilerini geliştiren nitelikli metinler sunar ve bu edebiyat türü eğitimsel bir araç olmasının yanı sıra estetik bir değere de sahiptir. Bu nedenle çocuklara yönelik edebiyatın dil öğretiminde kullanılması öğrenme motivasyonunu artırır ve dilin içselleştirilmesini kolaylaştırır.

Eserde yer alan fablların kullanımı, dönemin edebî ve öğretim anlayışının özgün bir yönünü temsil eder. Fabl türü, hayvanları ve diğer varlıkları insan özellikleriyle betimleyerek ahlaki ve dilsel mesajlar verir; bu da hem dil kullanımını hem de metin çözümleme becerilerini geliştiren bir edebî araç olarak işlev görür. Türk edebiyatında fabl türüne yönelik çalışmalar incelendiğinde, fabl örneklerinin daha

çok Batı edebiyatından çeviri niteliğinde olduğu ve özgün yerel modellerin sınırlı olduğu görülmektedir (Soydaş, 2019). Nuhbetü'l Etfâl'de fabl niteliğindeki metinlere yer verilmesi, bu türün dil öğretiminde didaktik amaçlı kullanılmasının erken bir örneği olarak değerlendirilebilir ve alandaki diğer eserlerle karşılaştırıldığında bu yaklaşımın öğretim açısından yenilikçi olduğu söylenebilir.

Kitapta hat sanatı ve yazı çeşitliliği üzerine yapılan düzenlemeler de dönemin güzel yazı anlayışına ışık tutmaktadır. Osmanlı eğitim sisteminde güzel yazı (hat) önemli bir estetik ve pratik beceri olarak görülürdü; Nuhbetü'l Etfâl'de Sülüs, Rika ve diğer yazı stillerine yer verilmesi, eserin yalnızca harf öğretimi değil aynı zamanda öğrencinin estetik yazı becerisini geliştirmeyi de amaçladığını göstermektedir. Farklı yazı türleriyle verilen örnekler, dönemin güzel yazı anlayışını yansıtarak öğrenciye yazılı estetiğin de kazandırılmasına hizmet etmiştir.

Sarıyüce'ye (2012) göre Türklerin Müslüman oldukları günden Nuhbetü'l Etfâl'in yayımlandığı yıla kadar Türk dilinin öğretilmesine, yazılmasına, okunmasına aracılık edecek hiçbir kitap yazılmamıştır. Özellikle Elifba temelli yapılan öğretimi yoğun şekilde eleştiren yazar çocukların öğrendikleri kuralların Türkçenin değil Arapçanın kuralları olduğunu belirtmektedir. Anılan sebeplerle Doktor Rüştü Bey kitabında harf sayısını 35'e çıkarmıştır.

Kayserili Doktor Rüştü Bey, döneminde padişah Abdülmecid'in çağrısı ve teşvikiyle yazılan Kavâid-i Osmaniyye adlı eseri de kitabının giriş kısmında anmıştır. Kendisinin böyle büyük ve kapsamlı bir eser yazamayacağından hareketle kendi kitabının Türkçe açısından önemini günümüz Türkçesi ile şöyle açıklamıştır:

İşte bu sırada, aslen Kayserili olan bu aciz kulunuz Muhammed Rüşdi bin Süleyman da kendi bilgi sermayeme dönüp baktığımda; bu denli büyük bir eser ortaya koyamayacağımı anlayarak, gücüm yettiğince yeni başlayan çocukların eğitimine⁷ rehber olacak yeni bir yol açmayı düşündüm.

Bu düşünce, Şahane Tıbbiye Mektebi'nde tıp tahsil ettiğim günlerden beri, gece gündüz zihnimi meşgul ederek gönlüme huzursuzluk veren bir hayal olarak aklımdan çıkmamıştır. Bu sebeple, ilim yolcularına katılarak bu mütevazı risaleyi yazmaya başladım.

Öncelikle harflerin şekilleri; yaygın yazı türleriyle ve nadir yazılarla gösterildi. Ayrıca eski elifba kitaplarında bulunmayan p, ç, j harfleri; para, portakal, çarşaf, çorap, ejderha, müjde gibi Türkçede kullanılan kelimelerde mevcut olduğundan, bu risalede mutlaka yer almıştır.

"Kaf" harfinin Türkçede dört farklı telaffuzu olduğu için, dönemin âlimlerinden Reisü'l-Kurrâ Muhammed Emin Efendi'nin Tuhfetü'l-Küttâb adlı eserindeki açıklamalar aynen alınmıştır:

- Sert okunan Arapça kâf: kel-evvel, kasif
- "G" sesi veren kâf: gelmek, gitmek
- Genizden okunan sağır kâf (Naf): senin, bunun
- "Y"ye yakın okunan kâf (Yaf): beg, gideceğim

Bu harflerin kelimenin başında, ortasında ve sonunda aldıkları şekiller özel örneklerle gösterilmiştir. Daha sonra harekeli kelimelere geçilmiş; uygun konuşma adabı, güzel ifadeler, öğüt verici hikâyeler ve manzum sözler eklenmiştir.

Ellinci sayfada açıklandığı üzere, vav harfi hareke gibi kullanıldığında dört farklı şekilde okunur. Bu farklılıklar, harfin üstünde ve altında bulunan işaretlerle gösterilmiştir. Bu düzenleme Fuad Paşa ve Cevdet Efendi'nin belirlediği şekilde yapılmıştır.

Eğitim tarihi kitaplarında hakkında pek bilgi bulunmayan; fakat ortaya koyduğu eser bağlamında öncü ve idealist bir şahsiyet olduğu ortada olan Kayserili Doktor

⁷ Aksoy (2007) bu eserin öğretmen rehberi olduğunu iddia etmektedir.

Rüştü Bey'in bu önemli eserinin ele alındığı bu çalışmada, yazarın dönemine göre birçok açıdan ilklere imza atan bu eseri ile hem ilk Türkçe alfabe kitabını kaleme alması hem Türk çocuk edebiyatının ilk örneği sayılacak metinlere yer vermesi hem de tür anlamında çeviri olmayan, telif ilk Türkçe fabl örneklerini ortaya koyması açısından göz ardı edilmesi mümkün olmayan ilerici ve yön veren bir çaba olduğu geniş şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

Her açıdan bir reformist olarak görülebilecek bir şahsiyet olan Rüştü Bey, hakkındaki çok az olan kaynaklara dayalı olarak hem doktor hem de kaymakam sıfatı taşıyan bir aydındır. Kendisinden önce kıpırdanmaya başlayan çabalara bu önemli eseri ile yön veren Doktor Rüştü Bey, Türk eğitim tarihi ve Türk çocuk edebiyatı tarihi açısından önemi iyi anlaşılması gereken bir öncüdür. Kendisi hakkında yapılacak araştırmaların artması ve belki de yazılan başka eserlerinin de ortaya çıkması ile kıymeti daha da artacak bir aydındır.

KAYNAKÇA

- Ağar, M. E. (2011). Türkçe öğretiminin tarihçesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-10.
- Aksoy, T. (2007). *Doktor Rüştü' nün Nuhbetü'l Etfâl isimli eserinin Türkçe öğretimi açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Argunşah, H. (2001). Kayserili Doktor Mehmet Rüştü'nün Nuhbetü'l-Etfâl'i. *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, (2), 65-72.
- Arslan, N. Ö. (2021). Nuhbetü'l-etfâl (Rüşdi). *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* içinde. 4 Ocak 2026 tarihinde <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuhbetu-l-etfal-rusdi> adresinden erişildi.
- Aydın, M. (2019). *Osmanlı'da dil öğretimi ve millî kimlik inşası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk edebiyatı tarihi* (Cilt 2, ss. 921-923). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Biçer, N. (2022). *Türkçe öğretimi tarihi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Creswell, J. H. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çıkla, S. (2005) Tanzimattan günümüze çocuk edebiyatı ve bazı öneriler. *Hece Dergisi*, 9(99), 104-105.
- Demir, H. ve Şahin, F. (2021). Erken çocuklukta alfabe öğretimi yaklaşımları. *Eğitim Kuram ve Uygulama Dergisi*, 17(4), 355-372.
- Engin, G. ve Uygun, S. (2011). Osmanlı'dan günümüze okuma yazma öğretimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 197-216.
- Ercilasun, A. B. (2018). *Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Göçer, A. (2015). *Etkinlik temelli ilköğretim ve yazma öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gökşen, E. N. (1985). *Örnekleriyle çocuk edebiyatımız*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Güneş, F. (2020). Okuma-yazma öğretiminde yeni eğilimler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 1-18.
- Gürel, Z. ve Aksoy, T. (2008). Türkçe ilk alfabe kitabı Nuhbetü'l-Etfâl'de Türkçe öğretim metodu ve günümüzdeki bazı uygulamalar. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(17), 1-29.
- Halaçoğlu, Y. ve Aydın, M. A. (1993). Cevdet Paşa. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. 25 Haziran 2024 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/cevdet-pasa> adresinden erişildi.
- Karakuş, İ. (2006). *Atatürk dönemi eğitim sisteminde Türkçe öğretimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Kıymaz, M. S. (2013). Yayın değerlendirme Müseyip Memmedov: publisist sözün kudreti (Yrd. Doç. Dr. Özcan BAYRAK). *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 1163–1167.
- Kıymaz, M. S. (2015). *Sürekli çocuk yayınlarında edebî türler ve bu türlerin Türkçe öğretimine katkıları (2011-2012)* (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Koç, C. T. ve Kurt, M. (2023). Arap dili alfabesi öğretimine yönelik yeni bir teknik önerisi: İletişimsel alfabe öğretim tekniği, *Eskiye*, (49), 519–537.
- Koç, R. (2010). Selim Sabit Efendi'nin eğitim yöntemleri ve Türkçe okuma yazma öğretimiyle ilgili görüşleri. 9. *Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu* içinde (ss. 162–165). Elazığ: Fırat Üniversitesi.
- Koç, R. (2012). Okuma yazma öğretimi yöntemleri ve “Ses Temelli Cümle Yöntemi” uygulaması. *Turkish Studies*, 7(4), 2259–2268.
- Maden, S. (2015). Rüşdi, Doktor Mehmed Rüşdi Bey. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* içinde. 4 Ocak 2026 tarihinde <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusdi-doktor-mehmed-rusdi-bey> adresinden erişildi.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005). *İlköğretim Türkçe dersi (1-5. sınıflar) öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Milli Kütüphane Dijital Arşivi. (2025). *Müellifi: Doktor Kaymakamı Kayserili Rüştü Bey* (E. T. 09.07.2025)
- Okulu, M. (2009). *Nuhbetü'l-Etfâl: Osmanlı elifbası ve paleografya dersleri*. İstanbul: Erhan Yayınları.
- Rüşdi, M. (1981). *Nuhbetü'l etfâl paleografya dersleri*. İstanbul: Elif Neşriyat.
- Rüşdi, M. (2016). *Nuhbetü'l Etfâl Osmanlı elifbası ile Türkçe öğretimi ders kitabı*. İstanbul: Elips.
- Sarıyüce, H. L. (2012). *Türk çocuk ve gençlik edebiyatı ansiklopedisi* (Cilt 1). İstanbul: Nar Yayınları.
- Serin, M. (2009). Siyakat. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. 25 Haziran 2024 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/siyakat> adresinden erişildi.
- Soydaş, H. (2019). Türkçeye çevrilen ilk fabl antolojisi Choix de Fables Traduite En Turk / Emsâl-i Güzîde. *Doğu Batı Dergisi*, 22(88), 117–150.
- Şahbaz, N. K. (2005). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1928) Türkiye'de ilkokuma ve yazma öğretimi*. (Doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, A. ve Çelik, E. (2020). Ses temelli cümle yönteminin okuma becerisine etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(227), 178–195.
- Şimşek, T. (2014). Çocuk edebiyatı tarihine ön söz. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 107(756), 15–58.
- Türk Dil Kurumu. (2025). *Alfabe*. 27 Haziran 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu. (2025). *Takriz*. 27 Haziran 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türkyılmaz, S. (2014). Usul-i cedit Türkçe öğretim kitapları ve İsmail Gaspiralı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 47–78.
- Ulucan, M. (2016). Osmanlı Türkçesinin öğretimi. *Millî Eğitim Dergisi*, 45(212), 93–113.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.